

وزیر کشور: از آنجایی که مرجع ملی برنامه‌ریزی روستایی مشخص نبوده و مسئول پایش شاخص‌های توسعه انسانی در روستاها معلوم نیست؛ این امر سبب شده تا توسعه نامتوازن در شهرها و روستاهای کشور شکل بگیرد و از این رو، شاهد موازی‌کاری و دوباره‌کاری در منابع مختلف زیست‌محیطی خدمات روستایی هستیم.

سال 1395، سال اقتصاد مقاومتی: اقدام و عمل

همایش ملی الگوی توسعه پایدار و متوازن منطقه‌ای

نشریه علمی - خبری دبیرخانه دائمی همایش الگوی توسعه پایدار و متوازن منطقه‌ای
سال سوم، شماره 25، شماره مسلسل 82 (شنبه 27 شهریور ماه 1395)

25

توازن

پیوستگی توسعه روستایی - شهری در شهرهای صنعتی در راستای توسعه پایدار و متوازن منطقه‌ای (مورد مطالعه: شهرستان البرز، استان قزوین)

دکتر ارسطو یاری حصار (عضو هیئت علمی گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه محقق اردبیلی)
زهرا محمدی (دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه محقق اردبیلی)

اشاره

با توجه به اهمیت ابعاد مکانی - فضایی در توسعه پایدار و متوازن منطقه - ای، پژوهش حاضر با عنوان " پیوستگی توسعه روستایی - شهری در شهرهای صنعتی در راستای توسعه پایدار و متوازن منطقه‌ای (مورد مطالعه: شهرستان البرز، استان قزوین)" توسط دکتر ارسطو یاری حصار (عضو هیئت علمی گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه محقق اردبیلی) و زهرا محمدی (دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه محقق اردبیلی) نگاشته شد. ایشان در این پژوهش ابتدا به تبیین مساله و بنیان‌های نظری و روشی پرداخته و سپس مطالعه و ارزیابی پایداری روستاهای پیرامون شهر صنعتی البرز و تفاوت توسعه - یافتگی در روستاهای نزدیک‌تر به شهر صنعتی مطرح شده است.

مقدمه

"فضای جغرافیایی" به مفهوم نمود فعالیت‌های انسانی درون محیط در بستر زمان، عرصه اصلی مطالعات علم جغرافیا را تشکیل می‌دهد، بنابراین، هر پدیده در فضای جغرافیایی را باید نمود کنش متقابل انسان و محیط دانست. در فضاهای شهری و روستایی عرصه‌های مختلف در کنش متقابل با یکدیگر بوده و با یک عملکرد سیستمی بر یکدیگر تأثیر گذاشته و از یکدیگر تأثیر می‌پذیرند. از این رو، روابط شهر روستا همواره منجر به توسعه یا توسعه نیافتگی هر یک از این دو جامعه می‌گردد، لذا بررسی این روابط و تأثیر آنها بر توسعه یافتگی این جوامع و میزان پایداری این توسعه می‌تواند ضرورت تأکید بر ارائه راهکارهای مناسب در پژوهش‌های آتی را روشن سازد تا به برنامه‌ریزان در امر تصمیم‌گیری برای رسیدن به توسعه پایدار یاری رساند. از طرفی، از آنجا که بدون داشتن روستاهای پایدار نمی‌توان انتظار برخورداری از شهر و سرزمین پایدار را داشت لذا بررسی پایداری در سکونتگاه‌های روستایی و تلاش برای رفع نواقص آن می‌تواند در راستای توسعه پایدار و متوازن منطقه‌ای گام مهمی باشد. پارادایم پایداری به عنوان رهیافتی چند بعدی و در واکنش به رهیافت‌های تک‌بعدی و ناکارآمد پیشین مطرح شده و پارادایم غالب توسعه و به تبع آن توسعه روستایی شده است. با تغییر پارادایم توسعه از سنتی (کلاسیک) به جدید (جایگزین) برنامه‌ریزی و مدیریت و روش‌شناسی آن نیز دچار

تغییر شده‌است. این تغییرات با روش‌هایی که توانایی ارزیابی، اندازه - گیری، تفسیر و تبیین دارند، قابل درک است. صحبت کردن درباره توسعه پایدار بدون در نظر گرفتن اندازه‌گیری، تفسیر و تبیین فاقد هرگونه ارزشی بوده و بر این اساس برنامه‌ریزی و مدیریت نیازمند ارزیابی و اندازه‌گیری است. در این راستا گام اصلی در زمینه بررسی و تحقق توسعه پایدار روستایی و تدوین برنامه‌های مبتنی بر واقعیت‌ها، شناخت وضع موجود به لحاظ پایداری است. با توجه به مطالب ذکر شده، هدف این پژوهش، ارزیابی توسعه پایدار در روستاهای شهرستان البرز است که تحت تأثیر شهرهای صنعتی اطراف خود بوده‌اند و درصد پاسخگویی به این سوال است که آیا روستاهای نزدیک به شهر صنعتی البرز نسبت به سایر روستاهای شهرستان البرز در سطح بالاتری از توسعه پایدار قرار دارند؟

نکات مورد بحث

الف. بنیان‌های نظری بحث

همواره بین شهر و روستا مناسبات گوناگونی در ابعاد مادی، فرهنگی و اجتماعی وجود دارد که این جریان‌ها با دو ماهیت اثرگذار و اثرپذیر تحولات شهر و روستا را هدایت می‌کند. در واقع روابط و پیوندها به واسطه‌ی مجموعه‌ای از جریان‌های افراد، فناوری، سرمایه و اطلاعات مشخص می‌گردند که هر کدام از این جریان‌ها دارای جنبه‌ها و اثرگذاری - های مضاعفی هستند که به صورت روابط متفاوت فضایی، مکانی و زمانی در عرصه‌های شهر روستا بروز می‌یابند. از این رو همان‌طور که نمی‌توان در بافت کالبدی یک سکونتگاه دخالت کرد و به دامنه کارکردی آن بی - توجه بود، نمی‌توان در یک سرزمین بدون وجود روستاهای توسعه یافته انتظار برخورداری از شهرهای سالم داشت، و بالعکس؛ یا نمی‌توان بدون حضور فعال صنعت و خدمات، شاهد شکوفایی کشاورزی بود. صنعت به - عنوان بخشی از فرایند رشد و توسعه اقتصادی - اجتماعی کشورها که از نیمه دوم قرن 18 در بریتانیا آغاز شد؛ کلبه فعالیت‌هایی را در برمی‌گیرد که منجر به تغییر شکل فیزیکی و شیمیایی مواد مختلف و تبدیل آن‌ها به محصولات جدید صنعتی می‌شود؛ اعم از اینکه این تغییرات به وسیله

ادامه

صفحه 1

دست یا ماشین انجام گیرد. به عبارت دیگر صنعت را می‌توان تبدیل مواد اولیه به محصول، کالا و خدمات که متضمن ارزش افزوده است تعریف کرد. در یک تعریف کلی "شهر صنعتی" مجتمعی برنامه‌ریزی شده مستقل از کارخانه‌های ساخته شده استاندارد است که در جهت رفع نیاز صنایع و ساکنان شهر به ویژه مسکن طراحی شده است. از آنجا که هر پدیده‌ای که در فضا و مکان اتفاق می‌افتد، به وسعت خود بر فضا و مکان تأثیر می‌گذارد؛ صنعت و شهرهای صنعتی نیز خارج از این امر نیستند و بر توسعه و توسعه پایدار سکونتگاه‌های اطراف خود (به ویژه روستاها) اثر می‌گذارند. در واقع "نگرش توسعه‌ی پایدار"، رشد صنعتی را در کنار رشد کیفی محیط زیست می‌بیند و رشد آموزش و پرورش را که از مقوله‌های فرهنگی است، بدون ارتقاء وجدان بیدار اجتماعی و مشارکت جمعی و قانون‌گرایی مفید نمی‌داند.

ب. روش‌شناسی و شناخت محدوده مورد مطالعه

پژوهش حاضر به لحاظ هدف، بنیادی، و به لحاظ روش، توصیفی-تحلیلی است. و از نظر روش‌شناسی در دسته مطالعات پیمایشی قرار می‌گیرد. در این پژوهش از روش‌های کتابخانه‌ای-اسنادی به منظور بررسی ادبیات موضوع و اسناد و تحقیقات مرتبط با موضوع و تهیه پایه تئوریک تحقیق و از روش میدانی به منظور جمع‌آوری اطلاعات و داده‌های مورد نظر برای پاسخگویی به سوالات تحقیق استفاده شده است. شهرستان البرز دارای دو بخش مرکزی و محمدیه می‌باشد که بخش مرکزی دارای دو دهستان پیربوسفیان (که شامل روستاهای پیربوسفیان، مشعلدار، قدیم‌آباد) و دهستان نصرت آباد (که شامل روستاهای حسن آباد، کمال آباد، کوچار) و بخش محمدیه که از دو دهستان حصار خروان (روستاهای حصار خروان؛ باورس، ورس و شترک) و شریف آباد (روستاهای شریف‌آباد و دیزج) تشکیل شده است. در راستای ارزیابی پایدار روستاهای مورد مطالعه بر اساس مدل پرسکات آلن و اموا با ابتدا پایدار از ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی و کالبدی در منطقه مورد مطالعه مورد بررسی قرار گرفت و در نهایت پایدار کل محاسبه گردید.

ج. تحلیل داده‌ها و یافته‌های پژوهش

نتایج حاصله نشان می‌دهد که، در بخش مرکزی شهرستان البرز (استان قزوین)، روستاهای کوچار، حسن‌آباد و کمال‌آباد که فاصله کمتری با شهر صنعتی البرز دارند در بیشتر شاخص‌های مورد بررسی از وضعیت مطلوب‌تری برخوردارند، از طرفی در بخش محمدیه که فاصله زیادی با شهر صنعتی داشته، نیز پایداری توسعه در سطح متوسط و بالقوه می‌باشد؛ به طوری که می‌توان گفت در این بخش نیز روستاهایی مثل حصار خروان و باورس که به شهرک صنعتی کاسپین (یکی از شهرک‌های وابسته به شهر صنعتی البرز) نزدیک هستند؛ وضعیت مطلوب‌تری دارند.

جمع‌بندی

بنابر عقیده بسیاری از دانشمندان تحقق توسعه پایدار روستایی با توجه به ماهیت آن با مسایل و مشکلات زیادی همراه می‌باشد. این در حالی است که وجود این مسایل و چالش‌ها، لزوم سنجش و ارزیابی سطح پایداری مناطق روستایی را به منظور مشخص نمودن وضعیت و میزان پیشرفت آن‌ها در جهت دستیابی به توسعه پایدار روستایی بیش از پیش مورد تأکید همگان قرار می‌دهد. از اینرو تأکید می‌شود در صورتی که توسعه پایدار روستایی هدف نهایی باشد، نیاز به ابزارها و روش‌هایی است تا بتوان به کمک آن حرکت به سوی پایداری را در مقیاس‌های مختلف (محلی، ملی و جهانی) اندازه‌گیری کرد. لذا با توجه به ابعاد مختلف توسعه پایدار روستایی (اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی و کالبدی) به منظور ارزیابی توسعه پایدار در محدوده مورد مطالعه ضرورت داشت تا سیستم فراگیر و همه‌جانبه‌ای از پارامترها مدنظر قرار گرفته شود تا از این طریق توسعه پایدار روستایی در سطح عمیق مورد تجزیه و تحلیل قرار بگیرد؛ که در مقاله حاضر با بهره‌گیری از یکی از ابزارهای ارزیابی پایداری همچون بارومتر و رادار پایداری به تحلیل ابعاد ذکر شده و معیارهای آن پرداخته شد. از این روی، برای رسیدن به پایداری مطلوب در روستاهای مورد مطالعه و سایر روستاهای همسان در کشور اقداماتی از قبیل: توجه به نیازهای اقتصادی ساکنان و افزایش فرصت‌های کسب و کار، اعطای وام‌های کم بهره و تسهیلات جهت سرمایه‌گذاری، زمینه‌سازی و تشویق مردم به مشارکت در امور روستا جهت توسعه آن، افزایش امنیت، کاهش نابرابری در منطقه، مکان‌یابی مناسب محل دفن زباله، آموزش به ساکنان جهت حفظ محیط طبیعی و کاهش آلودگی در روستا و ... پیشنهاد می‌گردد.

نشریه علمی - خبری «توازن»

مرکز مطالعات راهبردی و آموزش وزارت کشور

دبیرخانه دائمی همایش الگوی توسعه پایدار و متوازن منطقه‌ای

مدیر مسئول: ابوذر گوثری

سرمدیر و مدیر اجرایی: ابراهیم خلیفه

توجه

نشریه علمی - خبری «توازن» به صورت هفتگی توسط دبیرخانه دائمی همایش منتشر می‌شود. منتظر دریافت اخبار شما جهت درج در این نشریه هستیم.

www.Sbrd.ir

۰۲۱-۲۶۶۵۵۹۰۱

ان شاءالله در شماره آینده می‌فوائیم:

بررسی اثرات احداث راه آهن گرگان - اینچه برون

بر توسعه منطقه شمال استان گلستان

دکتر شریف معطوف (استادیار دانشگاه شهیدبهشتی)

مهدی یوری (کارشناس ارشد شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی،

واحد تهران مرکزی)